

Scrisori din Ardeal

— Björnson contra Ungurilor.—Măcelurile dela Pânade, Pecica, Cristian, și Cernova.—Lupta în dietă.—Campania Slavilor. —

De-un pătrar de veac, decind înregistrez zi cu zi tot ce privește viața noastră națională, n'am avut prilej să vedem între Unguri o jenă și o descurajare mai mare de cât cea de acum, în urma campaniei ce a pornit în contra lor marele poet Björnson. *Memorandul* dela 1892 i-a înfuriat. Tot așa *Replica* de A. C. Popovici și acum în urmă *Gross Oesterreich*, de acelaș autor. Impotriva *Chestiunii romine* de E. Brote și a *Vocilor latine* de V. A. Urechia de asemeni au strigat și s'au răzbunat, fie că au întemnițat pe autori, fie că au confiscat operele lor. Energeticele articole și scrisori ale bătrînului poet norvegian au iovit însă fără să mai poată riposta nici chiar Apponyi, singurul care are legături în străinătate. Articolele și scrisorile în care Björnson arată întreaga perversitate a regimului maghiar și demască pe Apponyi, apostol al păcii în congresul de pace, dar acasă zugrumător de popoare,—cum l'a apostrofat—, au apărut în toate ziarele din Europa, le-a cetit întreaga lume cultă, iar guvernul unguresc nici măcar n'a încercat să răspundă în vre-un ziar european, ci s'a mărginit să scrie în presa maghiară că Björnson este falș informat, că „agenții naționaliști” l'au păcălit, spunîndu-i povești, pe care bătrînul le-a crezut... Unele ziare maghiare au scris că e un ramolit și pentru „calomniile” (?) ce el a împrăștiat în lume despre Unguri ne amenință cu urgia justiției pe noi, ziarisții naționaliști, care ci-că ne-am fi propus să calomniem țara și națiunea ungurească.

Actele de aziatică sălbătăcie dela Pânade (lîngă Blaj), unde astăvară honvezii unguri (armata națională maghiară) au năvălit asupra Romînilor ca din senin, rînind peste 20 femei și bărbați, pătrunzînd chiar în curțile și casele pacinicilor celățeni; bestialitatea jandarmerească dela Pecica, unde de asemeni s'a vărsat sînge romînesc și infamia dela Cris-

tian (lângă Brașov), unde husarii plecaseră dela cazarmă anume înarmați pentru a măcelări pe rominii care petreceau la un loc,—toate acestea, după a Ungurilor părere, nu constituie un motiv destul de serios și nu autoriză pe Björnson să vorbească despre „Unguri aziatici“, și nici isgonirea din parlament a lui Vaida nu știrbește nimic din „liberalismul“ și „cavalerismul“ maghiar. Așa scriau și vorbeau Ungurii.

Nenorocire însă: înainte cu o săptămână, în Cernova, o comună slovacă în nordul Ungariei, s'a făcut un măcel, de care nu s'a mai înfăptuit decât înainte cu trei ani, la Aleșd (Bihor), unde jandarmii impușcaseră 30 Romini și răniseră 73. În acea comună preot este Andrei Hlinka, naționalistul luat la goană de procuror și osîndit, lunile trecute, la doi ani temniță, întocmai ca tovarășul său Iuriga. Poporul însă îl adoră cu altă mai mult pe Hlinka și a rugat pe episcop să lase ca biserica ridicată în urma zelului și oboselilor lui Hlinka (care adunase 140,000 coroane pentru biserică), tot Hlinka s'o sfințească. Episcopul, un maghiaron (cunoscut homo-sexual și pervers politician) a ținut să facă servicii guvernului și a ordonat sfințirea bisericii pe Duminica trecută, cînd Hlinka era dus în concediu la Brünn (Moravia). Poporul indignat a ieșit atunci la marginea satului, în calea procoșilor unguri și a soigăbirăului (subprefect) care veneau cu o escortă de 30 jandarmi, strîgîndu-le să meargă îndărăt, să nu sfințească biserica fără Hlinka. Atita le-a trebuit jandarmilor: să audă numele lui Hlinka! Fără a mai face vre-o somație, au tras salve asupra poporului: 13 slovaci (între ei 4 femei) au rămas morți pe loc, alți 23 sînt grav răniți, iar ușor răniți o mulțime.

Urmarea se știe: biserica nu s'a mai sfințit; în contra lui Hlinka s'a dat mandat de arestare, deși el s'a dus cu concediu dela procuratură; sub cuvînt că au făcut rebeliune, au fost arestați și schingiuți o mulțime de slovaci, între ei și sora lui Hlinka (un văr al lui a fost împușcat). În parlament însă, energicul deputat slovac dr. Milan Hodja a făcut Mercurea trecută o interpelare, arătînd într'o vorbire de 1 oră și jumătate, întreaga crimă. Deputații unguri erau cît pe ce să-l bată, ori să-l scoată afară ca pe Vaida, și peste tot s'au purtat nu numai ca seibatici, dar s'au arătat de un cinism revoltător, rîzînd și făcînd glume pe socoleala jalei slovacilor. Ministrul Andrassy, răspunzînd, a zis că pentru toate vărșările de sînge vinovați sînt nu jandarmii neomenoși ori vre-un agent al administrației, ci exclusiv—deputații naționaliști, cari „agită poporul...“ Cu un cinism de aristocrat îngînfat, a mai spus: „Fără folosirea armelor nu poate fi ordine publică“. Iar ministrul de justiție Günther i-a amenințat pe „agitatorii naționaliști“ cu toate fulgerile justiției maghiare.

Măcelul acesta înfricoșător a făcut însă impresie profundă și peste hotarele țării. A douăzi, Luni la 27 Octombrie, parlamentul austriac, în urma cuvîntărilor mai multor deputați cehi, a votat unanim o moțiune

prin care își exprimă regretul și condoleanțele față de victimele dela Cernova, iar pe autori îl vestejește în cei mai aspri termeni.

Indignarea cea mai mare domnește în Boemia. Consiliul comunal al capitalei acestui regat ceh, a decis ca pe orfanii victime ale sălbătăciei aziatice să-i crească pe cheltuelile orașului Praga și în toată țara să se facă colectă pentru ajutorarea fraților loviți de furia Ungurilor.

Hlinka a fost învitat să țină o conferință la ateneul ceh din Brünn, unde în seara de 31 Oct. i s'a făcut o primire entuziastă. L'au chemat și în celelalte orașe. Incurînd el va sosi la Praga. Presa cehă îl slăvește, iar contra Ungurilor se scrie cu violență și se țin meetinguri de protestare.

Se înțelege : cazul i s'a adus la cunoștință și lui Björnson, cărui studenții universitari dela Praga și Agram, precum și societățile culturale slave, i-au trimis adrese de mulțumire pentru apărarea prețioasă ce aduce cauzei naționalităților. Se agită chestia să-i trimită o adresă de mulțumire și Romînil. Bine ar face : rar o apărare a avut efect mai mare asupra ungarilor. Și acum, că i-a venit ca un apropos și crima dela Cernova, desigur că marele poet va scrie și cu mai multă înverșunare împotriva regîmului de feroce teroare ce ne slăpînește.

Unele dintre ziarele maghiare recunosc și ele, că măcelul dela Cernova i-a blamat cumplit pe Unguri.

Iată, de pildă, ce scrie „Az Mjság“, organul fostului prim-ministru conte Tisza István :

„Rezumînd toate, nu se poate tăgădui faptul, că Afacerea dela Cernova, oricît s'ar căuta și limpezi într'însa adevărul curat, Ungariei și politicei maghiare i-a stricat nespus de mult. Chiar dacă n'a dat motiv de drept, prilej binevenit a dat însă oricărei porniri dușmănoase contra noastră. Între alții și lui Björnson, care cu sentimentalismul neînțeles al unui moșneag s'a făcut apostol al slovacilor...

„Björnson a vorbit într'o dungă, vestind împilarea slovacilor, dar să-i cauți părechea de norocos ce-l. Tocmai acum a zboară în lumea mare grozava veste a vărsărilor de sânge dela Cernova. O sfințire de biserică dela sate, cere jertfa de doisprezece slovaci morți și cam alțiia răniți. Prea de tot mult. Nu putem ști dacă bieții slovaci din Cernova în adevăr așa s'au purtat față de jandarmi, cât era peste putință a se oprivărsarea de sânge ; dar cît de provocătoare să le fi fost ținuta : răzbunarea exagerată va adauge la creditul agitatorilor slovaci, iar nu la puterea maghiară. Frumos și cucernic lucru este o sfințire de biserică, dar nu prea se obișnuiește a o silii prin puterea sulijelor. Iar douăsprezece cadavre, nici cea mai patriotică sfințire de biserică nu prețuiește“.

Iar „Népszava“, organul socialiștilor are curajul să osîndească vărsarea de sânge dupăcum urmează : „Prin ce știu dar domnii patriei maghiare să atragă atenția Europei spre noi ?

„Prin faptul, că în mijlocul Europei mențin cu mare succes stări de lucruri aziatice dintre cele mai nefalșificate și despre această activi-

tate izbutită a lor dau lumii culte din cînd în cînd probe care sună și pîrăe. Așa au făcut și acum, astfel au amintit lumii culte că „él magyar, áll Buda még” (mai trăiește ungurul și Buda stă—încă)...

„Cauză pentru îngrozitoarea vărsare de sînge nu era. Trebuie oare să sfințești cu sila o biserică? Ori poți să potolești cu puterea spiritele agitate? Nu trebuie și nu se poate! *Dacă glava agentului executiv al statului maghiar n'ar fi stăpînilă de preocuparea spiritului de domnie națională-maghiară, ar fi trebuit să vadă asta.* Și ar fi fost dator să se întoarcă, împreună cu preoții săi protejați. Dar în creierul său mic în loc de judecată dreaptă, în loc de știință și cugetare omenească se lășea spiritul domniei naționale. A dat deci ordin să se tragă în carne vie, a dat ordin să se omoare oamenii.

„Ș'apoi, în definitiv, nici n'a fost vorba să se sfințească biserica din Cernova în ziua aceea, ori ca protopopul să molcomească spiritele. Nu, despre altceva a fost vorba. *Domnia națională s'a apucat să prigonească pe preotul popular al comunei pentru convingerile sale politice, pentru că propaga drepturile naturale ale poporului slovac.*

„Noi susținem, și cu noi întreaga lume cultă, că asasinii poporului din Cernova sînt aceia, cari în țara asta sub deviza sunătoare de „dominație națională” susțin aici cu succes o bucată de Azie, o epocă feudală. *Aleșdul, Cernova și alte cîmpuri de luplă vestesc această dominație națională, dela care popoarele Europei se întorc cu dispreț și scribă...*

*

Ceeace a supărat mai tare pe unguri, a fost moțiunea Reichsrathului austriac. Deși de silă, dar în fine ungurii sînt aliați cu Austria; sub scutul dualizmului ei și-au permis multe. Nu s'au așteptat dar, ca prima și cea mai simțitoare lovitură să le-o dea austriacii. Încă în seara acelei zile, la 30 Octombrie, partidele maghiare aliate s'au adunat la club, sub preșidenția lui Ugron. S'a constatat că austriacii s'au amestecat în afacerile interne maghiare, că parlamentul austriac a știrbit integritatea politică a statului independent maghiar, că nemții și slavii au călcat în picioare suveranitatea națională maghiară. S'a hotărît deci, ca guvernul să respingă cu bărbăție „temerarul atac” și să ceară cea mai complectă satisfacție pentru „națiunea insultată”; de urgență! A trecut însă de atunci o săptămîină, fără ca guvernul maghiar să fi cerut vre-o satisfacție dela guvernul austriac. Cît despre ziarele maghiare, ele nu mai suflă nimic despre cele petrecute în Reichsrath, măcarcă în prima zi amenințau cu „ruptură de Austria” (cum amenințaseră cu războiu și regatul român, dacă nu dă satisfacție pentru participarea incognito a d-lui Sturdza la adunarea culturală dela Bistrița), dupăcum nici în dietă n'a îndrăznit nici un deputat să întrebă: ce-i cu insulta din Reichsrath?! Tac toți, au înghițit hapul, oricît e de amar... Ba organul de căpetenie al guvernului, „*Budapesti Hirlap*” de mai zilele trecute, a avut curajul să mărlurisească faptul, că niciodată

nația ungurească n'a fost mai însuflețită, iar în străinătate i s'a dus cea mai rea veste, încit toți scriu și vorbesc cu dispreț despre unguri.

Satisfacție își iau dar tot asupra—hoțului de păgubaș. Pe lângă arestările cu grămada (doar de vor mărturisi slovacii că au fost puși la cale de anume „agitatori” să omoare pe „reprezentanții ideli de stat”)—apoi procurorii maghiari au confiscat toate ziarele naționaliste cari au scris despre măcelul din Cernova, iar pe redactori i-au dat în judecată pentru—agitație. Și desigur, ei vor și ajunge în temniță.—Amicul Stere e competent să arate—*dacă* este—deosebirea dintre unguri și muscali.

Teroarea, iată cecece stăpânește și în Rusia și în Ungaria. Într-o vară și toamnă patru vârsări de sînge feroase și condamnări cu grămada, —iată mijloacele de ocîrmuire ale celui mai „național” guvern unguresc.

Apropos de condamnări: la 31 Oct. n. curtea cu jurați din Oradia-Mare a osîndit la 6 luni temniță și 1000 coroane amendă și cheltuieli pe dr. D. Lascu, pentru că într'un articol publicat în „Tribuna” arătase o serie de măceluri (începînd cu Aleșdul) făcute de administrația maghiară într'un singur comitat locuit de romîni, în Bihor.... Peste 10 zile ieșe din temniță Avram Iudreica, redactor al „Tribunei” (care a stat 13 luni și pentru care s'a plătit 3000 cor. amendă și cheltuieli), procurorul a grăbit deci, nu cumva să rămîna vacantă o—celulă!

Redeschizindu-se dieta, cel dintîi care a deschis focul împotriva guvernului a fost președintele clubului național, dr. T. Mihalî. L'a urmat îndată noul deputat dr. V. Lucaciu și apoi dr. A. Vlad. Toți trei au motivat pe larg și cu energie de ce naționalitățile nu au nici cea mai mică încredere în guvernul acesta susținut de un parlament nu al poporului, ci al unor clase. I-au aruncat în față toate fărădelegile și l'au strîmțorat zdravăn mai ales în ce privește înlîrzierea aducerii în parlament a sufragiului universal. Alături de naționalități combat acum și croații, înverșunați pentru că actualul guvern vrea să le știrbească autonomia lor provincială. Iar dușmănia croaților însemnează că regimul maghiar și-a făcut dușmani pe toți slavii dela sud. Așa că acum nu se pot răzîma nici măcar pe simpatiile sîrbilor dela Belgrad, de cari coaliția făcuse, nainte cu doi ani, atîta caz. În dietă de mai multe zile nu se aude de cit—croațeste, ba la 28 Oct. sîrbul Dușan Popovici o duse chiar și pe sîrbește. Președintele Iusth n'a observat farsa de cit firziu. Poate că mine se va face interpelare din partea romînilor, asupra măcelurilor dela Pânade, Pecica și Cristian.

Arad, 5 Noemvrie n. 1907.

Leandru.